

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ กรูปร่างค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา: การสันนิษฐานรูปแบบเต็มองค์ของเจดีย์

Golden Octagonal Chedi at the Main Prang of Wat Rachaburana Ayutthaya :
Assumption of the complete components of Chedi

ศรินยา ปาทา¹

บทคัดย่อ

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ(จำลอง) จากกรูปร่างค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา วัดนี้สร้างในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) เมื่อ พ.ศ.1967 หรือราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เจดีย์องค์นี้เป็นเครื่องทองสำคัญที่ถูกคนร้ายลักลอบขุดกรุโจรกรรมไปเมื่อ พ.ศ.2499 และตามคืนกลับมาได้ เดิมคงประดิษฐานในกรุชั้นที่ 2 ร่วมกับเครื่องทองที่กษัตริย์ถวายเป็นพุทธบูชา เจดีย์จำลองตรวจสอบพบ 5 ชิ้น ไม่ครบองค์มีรูปแบบลวดลายและเทคนิคที่ใกล้เคียงกัน ไม่ทราบรูปแบบสมบูรณ์

เมื่อศึกษารูปแบบลวดลายและเทคนิค กับรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในประเทศไทยช่วงสมัยต่าง ๆ พบว่าเจดีย์องค์นี้คงมีต้นแบบจากรัตนเจดีย์ วัดจามเทวี (วัดกู่กุด) ลำพูน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 สืบสายวิวัฒนาการไปตามดินแดนพุทธศาสนาทั้งภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันตก จากเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่นิยมสร้างในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก ประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่นิยมในศิลปะล้านนา รองรับเรือนธาตุที่มีซุ้มหน้าวงแบบอย่างศิลปะสุโขทัย ส่วนบนที่หายไปนั้นคงเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังกลม ที่มียอดทรงกรวยจากชุดบัวกลุ่ม ปล้องไฉน และปลียอด ตามแบบอย่างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่มีวิวัฒนาการอยู่ในภาคกลางและตะวันตก ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เช่น เจดีย์วัดไก่เตี้ย สุพรรณบุรี เจดีย์รายวัดพระแก้ว สรรคบุรี ชัยนาท เจดีย์ในวัดถ้ำเขาหลวง เพชรบุรีราย วัดพระราม และเจดีย์วัดสังฆปัต ในบึงพระราม อโยธยา เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำนี้คงสร้างในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ช่วงการสร้างวัดราชบูรณะ อโยธยา และพระราชประสงค์และพระราชนิยมที่นำรูปแบบเจดีย์ในระยะแรกการสถาปนากรุงศรีอยุธยา มาบรรจุถวายเป็นพุทธบูชา

คำสำคัญ : รูปแบบสันนิษฐาน เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เครื่องทอง ปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ

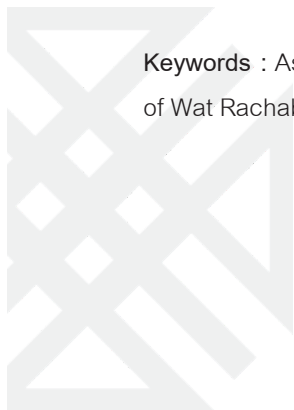
¹ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ, กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

Abstract

The golden octagonal Chedi (replica) from the main chamber of Wat Ratchaburana, Ayutthaya built in King Rama II's reign (Chao Sam Phraya) in 1424 or around the end of the 20th century Buddhist Era. This Chedi is one of the important gold pieces that the thieves smuggled in September 1956, and the police can follow back. Originally it was enshrined on the second floor of the chamber, where gold jewelry, Royal utensils, and Royal regalia which the King brought for a Buddha offering, were found. This replica was designed to disassemble; by examination, it has been split into 5 pieces. However, this Chedi is an incomplete and unknown pattern. Comparing to the octagonal chedi found in Thailand during different periods, it is found that this golden octagonal chedi (replica) has its original prototype, starting from Rattana Chedi, Wat Chamadevi (Wat Ku Kut), Lamphun, dated back to 17 – 18 century Buddhist Era. The octagonal chedi, which was popularly built-in central and western regions of Thailand, were blended by several art styles; Lanna, Sukhothai, and Ayutthaya. Lanna Art expresses a tall shape with a pointed torus molding base, supported by Rueanthat with a facade from Sukhothai art. But did not create a channel arch to enshrine the Buddha image like architecture. The missing upper part is probably the relic chamber in the round bell shape with the spire base carries the spire, the circular tiers, and the upper part of the spire. The evolution of this kind of octagonal Chedi emerged in the 19 – 20 century Buddhist Era, obviously at Wat Kai Tia in Suphanburi, Wat Phra Kaew Sankhaburi in Chainat, Wat Tham Khao Luang in Phetchaburi including at Wat Phra Ram and Wat Chedi Sangkhlapat in Ayutthaya. The dated of this golden octagonal pagoda (replica) assumed to be in the late century 20-century Buddhist Era consistent with the time Wat Ratchaburana was built, and it was probably the wish of the king who brought the form of chedi in the early stages of the establishment of Ayutthaya to offer it as a Buddha worship.

Keywords : Assumption, Golden octagonal Chedi, important gold pieces, the Main Prang of Wat Rachaburana Ayutthaya

ความสำคัญของปัญหา

งานช่างหลวงของอยุธยาที่มีพื้นฐานอันเกิดจากวัฒนธรรมสังฆมได้รับการปรุงแต่งด้วยการผสมผสานกับแหล่งบันดาลใจแห่งใหม่ คือ ราชธานีสุโขทัย และล้านนา ตามลำดับ แต่ในศตวรรษแรกของราชธานีอยุธยาก็ได้ผนวกแว่นสุโขทัยไว้ในอาณาจักรของตน ในทางช่างย่อมหมายถึงการรวบรวมศิลปะสุโขทัยไว้ในศิลปะอยุธยา ทั้งนี้แตกต่างจากล้านนาที่กรณีทั้งด้านสงครามและมิตรภาพที่ยังแผ่อิทธิพลศิลปะลงมาเป็นระลอก อนึ่ง การที่อยุธยาติดต่อกับต่างประเทศทั้งใกล้และไกลโพ้น ย่อมหมายถึงการเพิ่มความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มความหลากหลายในงานช่างด้วยเช่นกัน ศาสนสถานในศิลปะอยุธยาก็เช่นเดียวกับในศิลปะสุโขทัยและศิลปะล้านนาที่ไม่อาจเทียบเคียง ความใหญ่โตอลังการกับของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีราชธานีสำคัญที่เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งมาก่อน เช่น ศาสนสถานขอมสมัยเมืองพระนครของประเทศกัมพูชา หรือศาสนสถานสมัยราชธานีพุกามของประเทศพม่า แต่ศิลปะหรืองานช่างหลวงของอยุธยาก็มีเอกลักษณ์โดยสมบูรณ์เป็นพิเศษแตกต่างจากเพื่อนบ้าน คือ ความประณีตคมคายในความเรียบง่าย อันสอดคล้องกลมกลืนกับแนวความคิดในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างยิ่ง (สันติ เล็กสุขุม, 2544, 4-6)

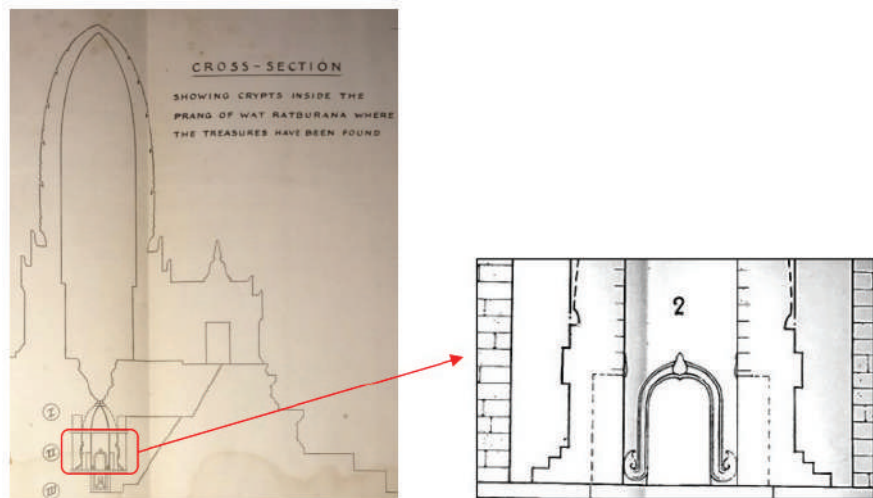
วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดสำคัญยิ่งวัดหนึ่งในสมัยอยุธยาตอนต้น ปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ โดยกล่าวว่า สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 หรือเจ้าสามพระยา (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.1967 - 1911) เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 6 แห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าให้ราชโอรสทั้งสามพระองค์ไปปกครองเมืองต่าง ๆ โดยเจ้าอ้ายพระยา พระราชโอรสพระองค์แรกปกครองเมืองสุพรรณบุรี เจ้าอัยพระยาพระราชโอรสองค์ที่ 2 ปกครองเมืองแพรกศรีราชา และเจ้าสามพระยาพระราชโอรสองค์เล็กปกครองเมืองชัยนาท (พิษณุโลก) ครั้นถึง พ.ศ. 1967 สมเด็จพระนครินทราธิราชเสด็จสวรรคต เมื่อเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยาทรงทราบเรื่องดังกล่าว จึงยกทัพเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาหวังจะชิงราชสมบัติ เจ้าอ้ายพระยาตั้งทัพที่ถนนปามะพร้าวใกล้วัดพลับพลาไชย ส่วนเจ้ายี่พระยา ตั้งทัพที่วัดไชยภูมิ (วัดป่าถ่าน) จากนั้นทั้งสองพระองค์ทรงช้างเคลื่อนพลมาปะทะกันที่เชิงสะพานป่าถ่าน และต่างก็สิ้นพระชนม์ระหว่างกระทำการต่อสู้กัน เมื่อพระเชษฐาทั้งสองสิ้นพระชนม์ เจ้าสามพระยาได้เสด็จจากเมืองชัยนาท(พิษณุโลก) มายังกรุงศรีอยุธยา และได้เสวยราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดาทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ต่อมาภายหลังจากที่ทรงถวายพระเพลิงพระศพพระเชษฐาทั้งสอง และทรงอุทิศที่ถวายเพลิงสร้างปราสาทและวิหารเป็นพระอารามเรียกว่า วัดราชบูรณะ ดังพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ระบุว่า “ศักราช 786 มะโรงศก (พ.ศ.1967) สมเด็จพระอินทราชาเจ้า ทรงประจวร นฤพาน ครั้นนั้นเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยา พระราชกุมาร ท่านชนช้างด้วยกัน ณ สะพานป่าถ่าน ถึงพิราลัยทั้ง 2 พระองค์ที่นั้น จึงพระราชกุมารเจ้าสามพระยา ได้เสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยาทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า และท่านจึงให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์สวมที่เจ้าพระยาอ้ายและเจ้าพระยายี่ชนช้างด้วยกัน ถึง(อนิจ) ภาพตำบลดป่าถ่านนั้น ในศักราชนั้นสถาปนา วัดราชบูรณ...” (หลวงประเสริฐอักษรนิติ์, 2507, 446)

เดือนกันยายน พ.ศ.2500 เกิดการลักลอบขุดกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ กองกำกับ การตำรวจภูธรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้แจ้งให้กรมศิลปากรทราบ และสามารถจับกุมคนร้าย และยึดของกลางซึ่งเป็นเครื่องทองไว้ได้จำนวนหนึ่ง จากการให้ปากคำของคนร้ายทำให้ทราบว่า นอกจากของกลางที่ถูกยึดไว้แล้ว มีเครื่องทองส่วนหนึ่งน้ำหนักประมาณ 75 กิโลกรัม ได้ถูกลักลอบ นำออกไปแล้วก่อนหน้านี้และไม่สามารถติดตามคืนมาได้ ภายหลังการจับกุมคนร้าย เจ้าหน้าที่ของ กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นภายในกรุปรางค์ประธานเพิ่มเติม พบเครื่องทองและของมีค่าอื่น ๆ นับพัน ชิ้น ปัจจุบันเครื่องทองจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะที่ยึดคืนได้จากคนร้ายและจากการขุดค้นของ กรมศิลปากร แยกเก็บรักษาและจัดแสดงในสถานที่ 2 คือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ ปัจจุบันเครื่องทองที่พบ จากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้งหมด ได้นำมาเก็บรักษารวมกันไว้ที่เดียวคือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เครื่องทองของพิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ เจ้าสามพระยา ซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างและเตรียมการจัดแสดง

การค้นพบเครื่องทองจากกรุปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะ นับเป็นหลักฐานสำคัญใน การศึกษารูปแบบ ลวดลายและเทคนิคเครื่องทองสมัยอยุธยาตอนต้น ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 แม้หลักฐานส่วนหนึ่งได้สูญหายไปจากการโจรกรรมและไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ นับตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมาได้มีการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ตีความเกี่ยวกับเครื่องทองที่พบจากกรุปรางค์วัดราชบูรณะ อย่างต่อเนื่อง มีการจัดกลุ่มประเภทเครื่องทองกรุปรางค์วัดราชบูรณะ มีการจัดแบ่งไว้ 8 กลุ่ม(ประชุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2558, 89 – 99) คือ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากอินเดีย 5 สิ่ง คือ พระมหาพิชัยมงกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี ธารพระกร(สมัยโบราณเป็นฉัตร) วาลวิชนี ฉลองพระบาท เรียกว่า เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ นักวิชาการบางท่านแบ่งเป็น 7 ประเภท คือ สถาปัตยกรรม จำลอง เครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องทรงและเครื่องประดับของกษัตริย์และเจ้านาย พระพุทธรูปและพระพิมพ์ ประติมากรรมรูปต่าง ๆ และจารึก บางท่านแบ่งเป็นเพียง 2 – 3 (กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, 32 และ วรวิทย์ สินธุรหัส , 2555,12) ประเภท คือ เครื่องราชูปโภค และเครื่องบูชาทางศาสนา และเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นต้น เครื่องทองส่วนหนึ่งยังไม่ได้มีการ วิเคราะห์ตีความทั้งรูปแบบศิลปกรรมและการกำหนดอายุสมัย

ภาพที่ 1 : ปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ ออยุธยา

ภาพที่ 2 : กรุขัณฑ์ที่ 2 กรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ ออยุธยา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบสันนิษฐานที่สมมุติได้มองค์ประกอบของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ (จำลอง) ที่พบในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ ออยุธยา และอิทธิพลแรงบันดาลใจในรูปแบบ
2. เพื่อศึกษารูปแบบลวดลายและเทคนิคของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ (จำลอง) ช่างทอง ออยุธยา ปรับแต่งรูปแบบจากสถาปัตยกรรมสูงงานประณีตศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์เครื่องทองอยุธยาตอนต้น ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20

กรอบแนวคิดและสมมติฐาน

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำที่พบในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา เป็นรูปแบบเจดีย์สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา อาจมีต้นแบบจากเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในศิลปะทวารวดี มีเค้าโครงรูปแบบที่ค่อนข้างสมบูรณ์ คือ รัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน และการที่สร้างเครื่องทองเป็นของมีค่าสำหรับใช้ในราชสำนัก และเป็นวัดที่กษัตริย์คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ผู้ที่จะสร้างคงเป็นสถาปัตยกรรมจำลองที่สร้างตามพระราชประสงค์และพระราชานิยมของกษัตริย์ที่เลือกรูปแบบเจดีย์ในระยะแรกของการสถาปนาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับราชวงศ์สุพรรณภูมิของพระองค์มาจำลองไว้

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาที่ผ่านมามีเพียงการศึกษารูปแบบชิ้นงาน และจัดกลุ่มเครื่องทางประเภทต่าง ๆ จึงต้องตรวจสอบและค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1. เอกสารที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ในส่วนเกี่ยวข้องกับเครื่องทองวัดราชบูรณะ คือ เอกสาร ศธ 0707.26/24(1) – (12) เป็นเอกสารกระทรวงมหาดไทย บัญชีของกลางในคดีอาญา (ค.24) รายงานการสอบสวนอำเภอพระนครศรีอยุธยา ลงวันที่ 28 - 30 กันยายน พ.ศ.2500 จำนวน 12 แผ่น และบัญชีของที่กรมศิลปากรตรวจค้นเก็บมาจากในพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายหลังผู้ร้ายชุดค้น ลงบันทึกวันที่ 9 ตุลาคม 2500 เพื่อตรวจสอบว่าเป็นชิ้นส่วนเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมเป็นเครื่องทองที่ได้จากกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นในช่วงเวลาการลักลอบขุดและการดำเนินการชุดค้นต่อโดยกรมศิลปากร
2. ภาพและข้อมูลทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เพื่อตรวจสอบข้อมูลของเครื่องทองที่นำมาศึกษาในครั้งนี้
3. บทความ หนังสือ งานวิจัยต่าง ๆ ที่รวบรวมและศึกษาวิเคราะห์เครื่องทองวัดราชบูรณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในศิลปะสมัยต่าง ๆ เช่น เครื่องทองกรุวัดราชบูรณะ ศิลปะของแผ่นดิน (จิราภรณ์ อรัญยะนาถ : 2550) ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน (สันติ เล็กสุขุม : 2544) เจดีย์วัดพระแก้ว สรรคบุรี จังหวัดชัยนาท (ธนธร กิตติกันต์ : 2549)

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ตรวจสอบที่มาของชิ้นส่วนเครื่องทองกลุ่มหนึ่ง จำนวน 5 ชิ้น (ภาพที่ 3) กับเอกสารชิ้นต้นของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขทะเบียนที่ปรากฏเป็นกลุ่ม ข. คงหมายถึง “ของกลาง” ที่ถูกคนร้ายโจรกรรมไปจากกรุดังกล่าวมาแล้ว และทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แม้จะมีชื่อเรียกต่างกัน แต่เป็นลำดับจากบ้านที่กะเปียนที่ถูกต้องตรงกันว่าเป็นของที่ได้จากกรุางค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา

ภาพที่ 3 ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม 5 ชั้น
ที่มา : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

2. ศึกษารูปแบบลวดลายและเทคนิค ของส่วนประกอบสถาปัตยกรรมทั้ง 5 ชั้น ที่มีสภาพไม่สมบูรณ์นัก จึงทำการถอดรูปแบบลวดลายทีละชั้น เพื่อให้เห็นรายละเอียดของลวดลาย และรูปแบบชิ้นส่วนเปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรม ซึ่งองค์ประกอบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม รายละเอียดดังนี้

ชั้นที่ 1 (กะเปียน ข.58) จากรูปแบบคงเป็นส่วนฐานล่างของเจดีย์ เพราะเป็นชั้นเดียวที่มีการปิดพื้นผิวด้านหนึ่งไว้ เทียบได้กับฐานเชิงหรือฐานหน้ากระดานชั้นล่างสุดของเจดีย์

การประกอบรูปแบบและลวดลายเป็นชิ้นส่วนแปดเหลี่ยม โดยการนูนแผ่นพื้นด้วยแผ่นทองขอบข้างเป็นลายโปร่ง เชื่อมบัดกรีต่อขอบแปดเหลี่ยม ด้านในมีแท่งทรงกระบอกกลวงที่มุมทั้งแปด ผูกมัดกับมุมด้วยเส้นทอง คงเป็นเดือยสำหรับสวมต่อกับชิ้นส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป ขอบด้านนอกทำลวดลายดอกกลมสี่กลีบ ที่ประกอบขึ้นจากกระเปาะทรงกลมสลักกันล้อมด้วยเส้นลวดทองม้วนบิดเกลียว เชื่อมบัดกรีก้านขดปลายม้วนเข้าหากันคล้ายลายหัวหูลี่ ภายในกระเปาะฝังประดับแก้วสีเขียวและสีขาวสลักกัน คั่นช่องดอกกลมสี่กลีบด้วยลายก้านขดปลายม้วน 2 เส้น ที่หันส่วนโค้งให้กันซ้อนด้านด้วยลายก้านขดปลายม้วนที่เกิดจากลวดทองม้วนบิดเกลียวลือรูปแบบกัน ซ้อนทับด้านบนด้วยแล้วเส้นลวดทองม้วนบิดเกลียว ขนานด้วยเส้นคู่ขนานที่มีลายเม็ดกลมล้อมรอบด้วยเส้นลวดทองม้วนเป็นเกลียว ทำเป็นลายซ้ำกันโดยรอบ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ฐานส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 1
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

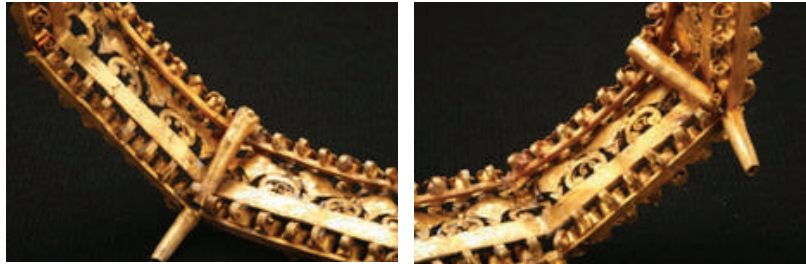
ชั้นที่ 2 (ไม่ทราบเลขทะเบียน) เป็นชั้นส่วนแปดเหลี่ยมที่ลดหลั่นขนาดจากชั้นที่ 1 ส่วนนี้เทียบได้กับสถาปัตยกรรมคงเป็นส่วนฐานเชิงหรือฐานหน้ากระดานที่ลดหลั่นจากชั้นที่ 1

การประกอบชิ้นส่วนนี้ โดยต่อสวมเดือยหรือท่อนทรงกระบอกกับชั้นที่ 1 ได้พอดี เชื่อมมัดกรีขอบข้างเป็นลายโป่ง โดยใช้แผ่นทอง 3 แผ่น ขึ้นเป็นโครงแปดเหลี่ยมเชื่อมติดกับเดือยทรงกระบอกกลม การประกอบลาย โดยใช้แผ่นทองและเส้นลวดทองประกอบเป็นลายดอกสี่กลีบ ดอกตรงกลางกลม ด้วยการทำกระเปาะเป็นกรอบฝังแก้วสีเขียวสลับลีเซียว รอบกระเปาะล้อมด้วยเส้นลวดทองม้วนขดเป็นเกลียว กลีบดอกสี่กลีบล้อมดอกกลม กลีบดอกเกิดจากการตัดแผ่นทองสามเหลี่ยมซ้อนทับสองแผ่น ปิดทับด้านบนด้วยลายเส้นลวดขดเป็นเกลียวล้อมรอบเม็ดกลม สลับกับก้านขด 2 ตัวปลายสองข้างม้วนเข้าหากัน ซ้อนกันสองชั้น ชั้นล่างเป็นแผ่นทองซ้อนทับด้วยเส้นลวดทองขดเป็นเกลียว มีแผ่นทองสี่เหลี่ยมซ้อนด้วยเส้นลวดขดเกลียวล้อมเม็ดกลมอีกชั้นเรียงสลับกันไปโดยรอบฐานแปดเหลี่ยม หนาด้วยเส้นคู่ขนานที่ภายในเป็นแถวเม็ดกลมล้อมด้วยเส้นลวดขดเกลียว หนาอีกชั้นด้วยเส้นลวดขดเกลียวโดยรอบ ขอบบนและขอบล่างของทำเป็นรูปหยดน้ำหรือลายกระจังที่เกิดจากกระเปาะฝังแก้วสีเขียวสลับลีเซียวโดยรอบ ปิดทับกระเปาะด้วยลายก้านขดปลายม้วนออกเป็นกลีบเลี้ยงหรือก้านดอก (ภาพที่ 5 - 6)

ภาพที่ 5 ฐานส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 2
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

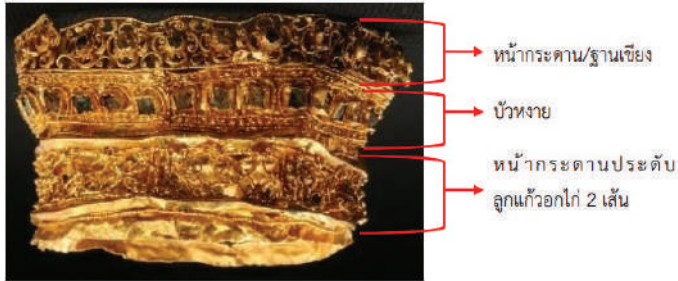

ภาพที่ 6 : ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 2 การประกอบโครงลายด้านใน
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

ชั้นที่ 3 (เลขทะเบียน ข.24) จากรูปแบบคงเป็นส่วนของชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่สองชั้น ประกอบด้วย หน้ากระดาน บัวหงาย ท้องไม้ประดับลูกแก้วอกไก่สองเส้น ขาดส่วนที่เป็นบัวคว่ำและฐานหน้ากระดานล่าง จึงจะครบองค์ประกอบของชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ชั้นส่วนนี้จึงไม่สามารถสวมประกอบกับชั้นที่ 2 ได้ การจัดแสดงจึงวางไว้บนแท่นไม้ได้สวมเดี่ยต่อกัน แต่มีทำเป็นทรงกระบอกในส่วนหน้ากระดานที่สามารถสวมกับชั้นที่ 4 ที่เป็นชั้นต่อจากนี้ได้ (ภาพที่ 7)

ส่วนฐานหน้ากระดานเป็นการขึ้นรูปเป็นกรอบเส้นทองบิดเกลียวขนาดบวลดลายดอกสี่กลีบที่ประดิษฐ์จากเส้นลวดเป็นลายก้านขด ตรงกลางใช้แผ่นทองเป็นกระเปาะฝังแก้วสีเขียวและสีขาว เชื่อมบัดกรีแต่ละดอกติดกับขอบเส้นลวดแบบเดียวกันโดยรอบฐานแปดเหลี่ยม หลังกระเปาะฝังแก้วสีเขียวและสีขาวยังใช้แผ่นทองเชื่อมบัดกรีปิดทับไม่ให้แก้วสีหลุดออก โดยมีการขันนูนแผ่นทองบาง ๆ ก่อนการฝังแก้วสี ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้กับการฝังแก้วสีและอัญมณีในกลุ่มเครื่องทองอื่นในกรุนี้ด้วยเช่นกัน ส่วนชั้นบัวหงายทำลักษณะคล้ายบัวพันยักหรือกลีบบัวแบบสุโขทัย คือ ขดเส้นทองให้ปลายกลีบบัวหักโค้ง กลีบบัวใช้แผ่นทองทำเป็นกระเปาะสี่เหลี่ยม ภายขันนูนด้วยแผ่นทองบาง ๆ ก่อนฝังแก้วสีเขียวและสีขาว ขนาดด้วยลายเม็ดกลมในเส้นทองคู่ขนาน ถัดลงมาเป็นส่วนหน้ากระดานประดับลูกแก้วอกไก่ 2 เส้น ส่วนนี้ใช้แผ่นทองเป็นพื้นแล้วเชื่อมบัดกรีลวดลายต่าง ๆ จากเส้นทองขดม้วนเม็ดทองกลม และเส้นทองแบน โดยมีการประดับหน้ากระดานแบ่งช่องลายในกรอบสี่เหลี่ยม มีดอกกลมมีลายสี่เหลี่ยมด้านเท่า(ข้าวหลามตัด) อยู่ด้านใน คล้ายลายเหรียญกษาปณ์จีน ปิดทับตามจุดเชื่อมต่อดอกกลมด้วยลายดอกไม้สี่กลีบมีเกสรเป็นเม็ดกลม ชั้นช่องลายด้วยแถวลายเม็ดกลม ทั้งนี้พบว่ามีการใช้เส้นทองมัดเป็นช่วง ๆ ในบางส่วน อาจจะเป็นเส้นทองที่ยึดแต่ละชั้นให้ติดกันงานให้ติดกันแน่นขึ้น เนื่องจากการเชื่อมบัดกรีเส้นทองทำให้งานดูโปร่งสวย แต่ก็มีขอบบางชำรุดง่าย (ภาพที่ 8 – 9)

ภาพที่ 7 : ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 3
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

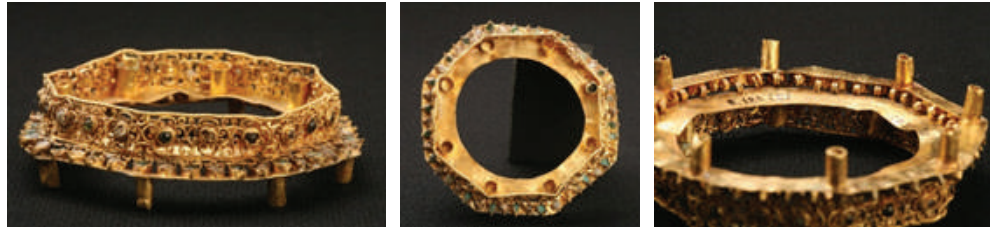

ภาพที่ 8 : ลวดลายประดับท้องไม้ของชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 3
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

ภาพที่ 9 : การประกอบชิ้นงานของสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 3 (ขอบบนและขอบล่าง)
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

ชั้นที่ 4 (เลขทะเบียน ข.125(2)) เป็นชั้นถัดขึ้นมาจากชั้นที่ 3 มีเศียรทรงกระบอกสวมต่อกันได้ลงตัว ลักษณะคงเป็นส่วนของหน้ากระดานต่อขึ้นมาจากชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ทำเป็นลายโปรง ด้วยการใช้เส้นลวดบิดเกลียวเป็นขอบขนาบลายดอกสี่กลีบ รูปแบบและเทคนิคเดียวกับลายหน้ากระดานของชั้นที่ 3 ได้แนวขอบนี้เป็นลายคล้ายหยดน้ำที่สร้างจากแผ่นทองเป็นกระเปาะ ผึงแก้วสีเขียวและสีขาว ปิดทับส่วนหน้าแก้วสีด้วยเส้นทองกั้นขดเพื่อความสวยงามและป้องกันไม่ให้แก้วสีหลุดออกจากกระเปาะทอง เศียรทรงกระบอกด้านบนตั้งบนแผ่นทองรองรับชั้นส่วนที่ 5 (ภาพที่ 10)

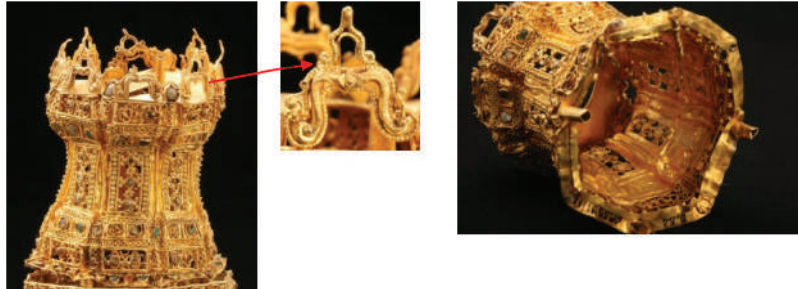

ภาพที่ 10 : ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 4
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

ชั้นที่ 5 (เลขทะเบียน ข.24) ชิ้นส่วนนี้หากเปรียบเทียบรูปแบบกับสถาปัตยกรรมคงเป็นเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม ส่วนหน้ากระดานบน-ล่าง ประดับดอกสี่กลีบเรียงซ้อนกัน ส่วนบัวคว่ำบัวหงายเป็นลายกลีบบัวด้วยการทำกระเปาะฝังแก้วสีเขียวและสีขาวสลับในแต่ละช่อง ทำเส้นลวดขีดม้วนหยักโค้งคล้ายทำบัวพันธุ์แบบสุโขทัย ตรงกลางเทียบได้กับซุ้มจระนำประดับลายสี่เหลี่ยมด้านเท่าออกลายก้านขดทั้งสี่มุมเรียงซ้อนกัน สลับกันไปโดยรอบ ส่วนบนทำเป็นซุ้มหน้านางซ้อนกันสองชั้น ค้นด้วยกระเปาะฝังแก้วสีขาว มีแผ่นทองด้านในเชื่อมทรงกระบอกเป็นเดือยรองรับส่วนบนต่อไป (ภาพที่ 11) ส่วนเรือนธาตุแปดเหลี่ยมไม่มีการช่องซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป เจดีย์จำลองทรงแปดเหลี่ยมนี้คงเป็นการทำจำลองเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในเชิงสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมจากการเน้นงานประดับลวดลายมากกว่าความสมจริงในความหมาย

เทคนิคการทำเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ ด้านในเป็นแผ่นทองตัดขึ้นรูปเรือนธาตุทรงแปดเหลี่ยมเชื่อมบัดกรีทอง และฉลุลายตามแบบเป็นแปดช่อง ประกอบเป็นชิ้นงานแต่ละส่วน รูปแบบลวดลายเกิดจากการใช้เส้นทอง แผ่นทอง จากเส้นทอง แผ่นทองชิ้นเล็ก ๆ ตัดเป็นลวดลายต่าง ๆ และเม็ดกลม เป็นหลักในการประกอบชิ้นงานเป็นลวดลาย บางส่วนมีการใช้แผ่นทองเป็นพื้นเพื่อเชื่อมต่อส่วนประกอบของลาย เช่น ลายดอกสี่กลีบ ลายดอกไม้ประดิษฐ์ต่าง ๆ และเป็นฐานในการประกอบลวดลาย ซึ่งเทคนิคการการตัดและเชื่อมทองเป็นเทคนิคที่พบในศิลปะจีนและอิสลาม โดยเฉพาะแผ่นทองรูปทรงเรขาคณิตต่าง ๆ ยังไม่การใช้เทคนิคการทำทองลักษณะนี้ในกลุ่มเครื่องทองของศิลปกรรมดินแดนใกล้เคียง ทั้งเขมรโบราณ ลพบุรี สุโขทัย และล้านนา เทคนิควิธีส่วนใหญ่จะเป็นการสลักดูและฉลุลายทอง มากกว่า

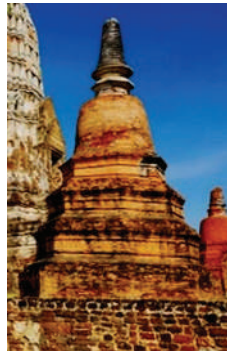
เทคนิคการประดับและการฝัง คงเป็นเทคนิคเดียวกับกลุ่มเครื่องประดับอื่นที่ร่วมในกรุแห่งนี้ การขับนูนด้านในกระเปาะด้วยแผ่นทองก่อนการฝังแก้วหรืออัญมณี เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมนี้ใช้แก้วสีเขียวและสีขาวแทนการใช้อัญมณี อาจเป็นด้วยข้อจำกัดด้วยรูปแบบของลวดลายการประดับที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก แต่ต้องใช้อัญมณีขนาดเล็ก และใช้จำนวนมากในการประดับ ซึ่งเป็นเทคนิคที่พบในศิลปะอิสลาม ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 - 18

ภาพที่ 11 : ชั้นส่วนสถาปัตยกรรมจำลอง ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 5
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560.

จากรูปแบบของชั้นส่วนสถาปัตยกรรมดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมแล้ว ยังคงไม่ครอบคลุมประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์ และไม่ได้กำหนดรูปแบบเจดีย์หรืออายุว่าอยู่ในสมัยใด กำหนดไว้ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 จากหลักฐานปีที่สร้าง พ.ศ.1967 เท่านั้น การตั้งข้อสันนิษฐานรูปแบบที่สมบูรณ์ของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม จะทำให้ทราบถึงต้นแบบแรงบันดาลใจและยุคสมัยของการสร้างเจดีย์

ในเบื้องต้นได้เปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่กำหนดอายุได้แน่ชัด ได้แก่ เจดีย์ประจามุขทั้งสี่บนฐานไพทีของปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ(สันติ เล็กสุขุม, 2544, 83-84) (ภาพที่ 12) ส่วนล่างเป็นฐานฐานทรงแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันสามชั้น เหนือขึ้นไปเป็นทรงระฆังใหญ่ บัลลังก์แปดเหลี่ยม รองรับส่วนยอดของทรงกรวย ผ่านการบูรณะของกรมศิลปากรอย่างไม่ถูกวิธี ทำให้เกิดข้อจำกัดในการศึกษารูปแบบ กำหนดอายุได้ว่าสร้างขึ้นพร้อมปรางค์ประธาน ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (พ.ศ.1967) แต่เป็นทรงแปดเหลี่ยมเฉพาะส่วนฐาน แตกต่างกับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำที่พบในกรุ เป็นทรงแปดเหลี่ยมตั้งแต่ส่วนฐานถึงเรือนธาตุ จึงไม่น่าจะเป็นต้นแบบที่มีพระราชประสงค์ให้สร้างขึ้น จึงต้องศึกษาที่มาและวิวัฒนาการของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เพื่อให้ได้รูปแบบสันนิษฐานที่สมบูรณ์ต่อไป

ภาพที่ 12 : ภาพและผังพื้นเจดีย์ประจามุขบนฐานไพที ปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะ อโยธยา

ที่มาและวิวัฒนาการเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม

คำว่า “เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม” หรือ “เจดีย์แปดเหลี่ยม” เป็นคำจำกัดความกว้าง ๆ ของเจดีย์ทรงระฆังกลุ่มหนึ่งที่มีเรือนธาตุหรือฐานอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เจดีย์กลุ่มนี้ถือว่าเป็นเจดีย์ที่สายวิวัฒนาการที่นานที่สุดกลุ่มหนึ่ง โดยมีหลักฐานปรากฏว่าสร้างกันมาตั้งแต่ในศิลปะทวารวดีสืบเนื่องต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นจนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย นิยามของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่ค่อนข้างกว้าง ประกอบกับสายวิวัฒนาการที่มีมายาวนาน ทำให้เจดีย์กลุ่มนี้มีจำนวนค่อนข้างมาก และมีรูปแบบที่ปะปนหลากหลาย หากจะจัดกลุ่มเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม โดยจำแนกตามรูปแบบของเจดีย์ซึ่งสอดคล้องกับความนิยมในแต่ละยุคสมัย ธนธร กิตติกานต์ ได้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ เจดีย์ทรงระฆังที่มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมที่ประดิษฐานพระพุทธรูปในพระนา และเจดีย์ทรงระฆังที่มีเฉพาะชุดฐานในผังแปดเหลี่ยม (ธนธร กิตติกานต์, 2549, 55)

ทั้งสองกลุ่มล้วนมีต้นแบบจาก รัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ซึ่งกำหนดอายุไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 โดยรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมนี้มีการสร้างต่อเนื่องมาจนถึงช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา (สันติ เล็กสุขุม, 2544, 80 - 81) องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของรัตนเจดีย์ ที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน (ภาพที่ 13) มีองค์ประกอบแต่ละส่วน ดังนี้

ส่วนฐาน ประกอบด้วยชุดฐานเชิงในผังแปดเหลี่ยมยกสูง เหนือขึ้นไปเป็นฐานที่ทำเป็นช่องประดับด้วยลวดบัวโค้งมนคล้ายฐานที่เรียกว่า “ฐานบัววลัย” อันเป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมทวารวดีที่ยังหลงเหลืออยู่ในเจดีย์องค์นี้

ส่วนเรือนธาตุ มีการประดิษฐานพระพุทธรูปยืนภายในพระนาทั้งแปดด้าน ที่กรอบหุ้มมีลักษณะเป็นวงโค้งสามวง เหนือขึ้นไปมีร่องรอยการประดับด้วยผักเพกาที่ส่วนยอดอันเป็นลักษณะของขุมเคล็ก ทำให้เชื่อว่าเจดีย์องค์นี้ได้รับอิทธิพลบางอย่างมาจากศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม

ชั้นรองรับองค์ระฆัง เป็นชั้นบัวถลาซ้อนกันขึ้นไปจำนวน 3 ชั้น คล้ายกับชั้นหลังคาลาด อันเป็นการแสดงลักษณะของเรือนชั้นอย่างเจดีย์ทรงปราสาท ชั้นจำลองชั้นบนสุดมีการเจาะช่องโค้งแหลมสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยทั้งแปดด้าน

ส่วนยอด ประกอบด้วยองค์ระฆังในผังกลมมีขนาดเล็ก องค์ประกอบส่วนเหนือขึ้นไปจากองค์ระฆังได้หักหายไปหมดแล้ว เชื่อว่าส่วยยอดน่าจะมียอดลักษณะเป็นทรงกรวยแหลม

ภาพที่ 13 : รัตนเจดีย์ วัดกุฎัด จังหวัดลำพูน

ที่มา : รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2548.

จากรูปแบบของรัตนเจดีย์ ลำพูน ที่เป็นต้นแบบที่สำคัญแก่เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมหลายองค์ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ปรากฏหลักฐานเจดีย์ทรงนี้ทั้งในภาคเหนือและภาคกลางของประเทศไทย เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ในศิลปะล้านนาที่ได้แบบอย่างจากรัตนเจดีย์ ได้แก่ เจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) (ภาพที่ 14) หรือเจดีย์วัดอินทขิล และอนิมิสเจดีย์ วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ (ภาพที่ 15) แม้ไม่มีหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่ลวดลายปูนปั้นโดยเฉพาะลายกระหนกของการสร้างในสมัยแรกสร้างเทียบได้กับศิลปะสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 (สันติ เล็กสุขุม, 2538, 193) โดยรวมยังคงลักษณะของรัตนเจดีย์ไว้ เว้นแต่เรือนธาตุที่ป้อมเตี้ยกว่า ดังปรากฏที่รูปแบบของเจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) ซึ่งมีองค์ประกอบแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนฐาน ประกอบด้วยชุดฐานเชิง รองรับชุดฐานบัวมีอีกชั้นหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏการทำลวดบัวใด ๆ ท้องไม้ อาจเกิดจากการบูรณะของกรมศิลปากร(จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2541, 127)

ส่วนเรือนธาตุ มีการทำเป็นจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป เว้นแต่ทางด้านทิศตะวันออกที่เจาะเข้าไปเป็นช่องภายในคูหา ที่มุมทั้งแปดของเรือนธาตุมีการประดับเสาด้วยเสาหลอกที่ประกอบด้วยบัวเชิงและบัวหัวเสามีการประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษาแบบล้านนา เช่นเดียวกับวงโค้งหลายเชื่อมต่อกันที่ไม่มีการประดับด้วยผักเพกาแล้ว แต่เปลี่ยนเป็นแถวกระหนกวงโค้งเรียงกันแทน ซึ่งกรอบซุ้มลักษณะนี้ถือเป็นลักษณะเฉพาะในศิลปะล้านนา (สันติ เล็กสุขุม, 2538, 183)

ชั้นรองรับองค์ระฆัง เหนือเรือนธาตุขึ้นไป เป็นชั้นคล้ายบัวกลาซ้อนกันขึ้นไปรองรับองค์ระฆัง ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับการรองรับองค์ระฆังของรัตนเจดีย์ซึ่งแสดงถึงการเป็นเรือนชั้นอันเป็นแบบของเจดีย์ทรงปราสาท โดยที่กึ่งกลางของบัวกลาในแต่ละชั้นเชื่อว่าน่าจะเคยประดับด้วยซุ้มขนาดเล็กเพื่อรับกรอบซุ้มที่ประดับ ณ ส่วนล่างขององค์ระฆัง (สันติ เล็กสุขุม, ศิลปวัฒนธรรม 16, 4 : 36 – 37)

ส่วนยอด ประกอบด้วยองค์ระฆังทรงกลม บัลลังก์ทรงเตี้ยกลม ปล้องไฉนและปลียอด อันเป็นแบบอย่างของเจดีย์ทรงระฆังที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาแล้ว (ธนธร กิตติกานต์, 2549, 61)

ภาพที่ 14 : เจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) เชียงใหม่   ภาพที่ 15 : อนิมิสเจดีย์ที่วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่
ที่มา : นายทศพร ทองคำ, 2562.

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคกลางและภาคตะวันตก ช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา คงเกิดขึ้นภายหลังจากที่ความนิยมในการสร้างปราสาทแบบเขมรได้เสื่อมคลายลงไปในพุทธศตวรรษที่ 19 เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมเป็นหนึ่งในเจดีย์ทางพุทธศาสนาได้กลับมานิยมอีกครั้ง อย่างไรก็ตามกลุ่มเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในช่วงเวลานี้ คงได้รับแบบอย่างมาจากรัตนเจดีย์เช่นกัน แต่มีการเพิ่มองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าไปมากกว่า แต่น่าจะได้รับแบบอย่าง จาการัตนเจดีย์ผ่านทางเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในลำนานาอีกทอดหนึ่ง ได้แก่ เจดีย์วัดไก่อเตี้ย สุพรรณบุรี เจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี เจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมเมืองสุพรรณบุรี ชัยนาท และในช่วงการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ได้แก่เจดีย์รายที่วัดพระราม และเจดีย์วัดสังฆปัต กลางบึงพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ยังคงรูปแบบที่สามารถย้อนไปได้ถึง รัตนเจดีย์ จังหวัดลำพูน (ธนธร กิตติกานต์, 2549, 66-70) เจดีย์ทรงนี้พบอยู่มากและกระจายตัวไปในเมืองต่าง ๆ แสดงถึงความนิยมในการสร้างเจดีย์ทรงนี้ในแถบภาคกลางไปจนถึงภาคตะวันตกของประเทศไทย เช่น เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ภายใต้อาณาเขต จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งกำหนดอายุจากรูปแบบลวดลายไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 (<http://scaasa.org/?p=3567>) อาจกล่าวได้ว่าเจดีย์ทรงนี้ได้รับความนิยมมากกว่าในภาคเหนือ(ธนธร กิตติกานต์, 2549, 65) แต่ที่น่าแปลกที่ในอยุธยาได้พบเจดีย์ทรงนี้น้อยมาก เจดีย์กลุ่มนี้โดยรวมมีรูปแบบที่คล้ายกัน คงมีความเกี่ยวข้องกับรตนเจดีย์ที่เชื่อว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมเช่นเดียวกัน สิ่งที่น่าสนใจที่ข่างอยุธยาปรับเปลี่ยนไปอย่างเห็นชัดเจนประการหนึ่ง คือ เรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมถูกแทนที่ด้วยแปดเหลี่ยม (สันติ เล็กสุขุม, 2544, 81-88)

ทั้งนี้ ในสายวิวัฒนาการภาคกลางรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ได้ทำการศึกษาทั้งในและนอกราชธานีอยุธยา ได้แก่ วัดไก่อเตี้ย สุพรรณบุรี (ภาพที่ 16) เจดีย์วัดสังฆปัต และเจดีย์ราย วัดพระราม เจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี เป็นตัวอย่างของกลุ่มเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในช่วงก่อนและระยะแรกของการสถาปนาอยุธยา ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20

เจดีย์วัดไก่อเตี้ย สุพรรณบุรี มีองค์ประกอบของเจดีย์ที่ค่อนข้างสมบูรณ์กว่าองค์อื่น จึงนับเป็นตัวอย่างสำคัญในการศึกษาองค์ประกอบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคกลางก่อนการสถาปนาอยุธยาเป็นราชธานี โดยเจดีย์มีส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนฐาน ประกอบด้วยชุดฐานเชิงสามฐานรองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้นซ้อนกันขึ้นไปจำนวน 3 ชั้น ทำให้ส่วนฐานนั้นสูงพอ ๆ กับส่วนเรือนธาตุ และส่วนยอดรวมกัน ซึ่งชุดฐานดังกล่าว คล้ายคลึงกับเจดีย์วัดสังฆปัต ที่เพิ่มความสูงขึ้นไปอีกด้วยฐานชุดล่างสุด ลักษณะการทำฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่ซ้อนกันขึ้นไปสามชั้นนี้ชวนให้นึกถึงรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในลำนานายุคแรก ๆ เช่น เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่ ที่นิยมทำลักษณะนี้เช่นกัน ต่างกันเพียงแต่ว่าฐานของเจดีย์ทรงระฆังกลุ่มนี้เป็นฐานในผังกลม อนึ่งรูปแบบของทรงระฆังในลำนานากลุ่มนี้ เชื่อว่าน่าจะได้รับอิทธิพลลังกาโดยตรง หรืออาจจะรับผ่านมาจากเจดีย์แบบพุกามอีกทอดหนึ่ง (สันติ เล็กสุขุม, 2538, 101 - 107)

ส่วนเรือนธาตุ เหนือจากชุดฐานขึ้นไปเป็นเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมที่มีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับเรือนธาตุของรัตนเจดีย์ ในแต่ละด้านมีการทำกระจนาประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาสลักับปางถวายเนตร เช่นเดียวกับที่พบในเจดีย์รายวัดมหาธาตุ สรรคบุรี รวมถึงปรางค์ก้อลิ้มพะเพื่องที่วัดเดียวกัน ดังที่ได้วิเคราะห์ในบทที่แล้วว่าสนิยมการทำพระพุทธรูปปางถวายเนตรสลักับพระพุทธรูปปางอื่นนั้นเป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ในเมืองสรรคบุรีที่ได้รับแบบอย่างมาจากพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน ดังนั้น จึงเรียกได้ว่าวัดไถ่เตี้ยองค์นี้น่าจะได้รับแบบอย่างมาจากเจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมที่วัดมหาธาตุ สรรคบุรี มาอีกทอดหนึ่ง อนึ่งลวดลายปูนปั้นที่เหลืออยู่ในเจดีย์องค์นี้ รวมถึงเจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี ได้มีผู้กำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบกับลวดลายในกรุงศรีอยุธยาไว้ว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ.1983 – 1952 (สันติ เล็กสุขุม, 2544, 82) หรือราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ส่วนกรอบซุ้มเหนือเรือนธาตุได้หักหายไปหมดแล้วเหลือแต่เสาประดับ(ธนธร กิตติกานต์, 2549, 67) หากพิจารณาร่วมกับเจดีย์องค์อื่น โดยเฉพาะเจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมที่ วัดมหาธาตุ สรรคบุรี เชื่อว่าน่าจะเป็นซุ้มแบบหน้านาง อันเป็นแบบอย่าง ที่พบได้ทั้งในล้านนาและสุโขทัย อย่างไรก็ตาม หากพิจารณารูปแบบของกระหนกเหนือกรอบซุ้มของเจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมวัดมหาธาตุ สรรคบุรี ที่มีลักษณะเป็นวงโค้งที่มีหัวต่อเป็นปลายแหลม กระหนกแบบนี้พบได้ทั้งในศิลปะล้านนา สุโขทัย และศิลปะต้นอยุธยา ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 (สันติ เล็กสุขุม, 2540, 95) เช่นเดียวกับลายดอกโบตั๋นในลายยอดกรอบซุ้ม และที่ปลายกรอบ ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะจีน ซึ่งมีอยู่ทั้งในศิลปะล้านนา ศิลปะสุโขทัย และศิลปะอยุธยาเช่นเดียวกัน แต่สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การนำลายดอกโบตั๋นมาใช้ร่วมกับกรอบซุ้มแบบหน้านางนั้น เราพบอยู่ในศิลปะสุโขทัย ยกตัวอย่างกรอบซุ้มของเจดีย์รายที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสะเกษลายเป็นต้น(ธนธร กิตติกานต์, 2549, 69) และพบประดับเครื่องทองทั้งในลายสลักคันทันและการประกอบลายด้วยกระเปาะและเส้นลวดทองในเครื่องประดับ และเครื่องราชูปโภค ในกรุนี้ด้วยเช่นกัน

ชั้นรองรับองค์ระฆัง ถัดจากเรือนธาตุแปดเหลี่ยมขึ้นไปเป็นชั้นจำลองเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมที่มุมและด้านของชั้นจำลองนี้มีการประดับด้วยปูนปั้นรูปสามเหลี่ยมที่ภายในมีการทำเป็นลายกระหนกตัวเดียว มีการเพิ่มการประดับตกแต่งลายสามเหลี่ยมที่กึ่งกลางของชั้นจำลองในแต่ละด้านอีกด้วย ลักษณะการประดับตกแต่งดังกล่าว ชวนให้นึกถึงการประดับกลีบนูนที่ชั้นจำลองเรือนธาตุของเจดีย์ทรงปรางค์ อันได้รับแบบอย่างมาจากปราสาทขอมอีกทอดหนึ่ง อนึ่งงานประดับลายสามเหลี่ยมนี้ได้พบในเจดีย์วัดพระแก้ว สรรคบุรี เช่นเดียวกัน

ถัดจากชั้นจำลองเรือนธาตุขึ้นไปเป็นฐานบัวหรือฐานปัทมในผังกลมรองรับบัวปากระฆัง และองค์ระฆังตามลำดับ สัดส่วนขององค์ระฆังที่มีขนาดเล็กประกบกับชั้นรองรับองค์ระฆังที่เป็นฐานปัทมในผังกลมชวนให้นึกถึงรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในล้านนา เช่นเดียวกับชั้นรองรับองค์ระฆังของเจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมที่วัดมหาธาตุ สรรคบุรี ที่พบฐานลักษณะนี้เช่นกันแต่ถูกซ่อนด้วยบัวทรงกลมที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้วในเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด ส่วนเจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี นั้น มีการประดับซุ้มหน้านางของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในล้านนา เช่น เจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) และ

อนิมิสเจดีย์ที่วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ ดังนั้นองค์ประกอบในส่วนนี้ จึงมีความเป็นไปได้สูงว่าน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากล้านนา(ธนธร กิตติกานต์, 2549, 69)

ส่วนยอด ต่อจากองค์ระฆังขึ้นไป ไม่มีการทำบัลลังก์ แต่จะทำเป็นบัวทรงกลมเถาขึ้นไปเช่นเดียวกับเจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมที่วัดมหาธาตุ สุพรรณบุรี และเจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี เมื่อพิจารณาาร่วมกับบัวทรงกลมที่รองรับองค์ระฆังของเจดีย์รายวัดมหาธาตุ สุพรรณบุรี เชื่อว่าน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากเจดีย์ทรงปราสาททยอดในสุโขทัยหรือล้านนา

รูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมกลุ่มนี้ได้คลี่คลายไปจากต้นแบบคือรัตนเจดีย์ที่วัดกุฎีดาว จังหวัดลำพูน โดยมีการเพิ่มเติมงานประดับตกแต่งโดยเฉพาะลวดลายปูนปั้นเข้าไป ซึ่งลายเหล่านี้ แม้จะไม่ชัดเจนนักว่าได้รับรูปแบบมาจากศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนาหรือศิลปะอยุธยาตอนต้น แต่ก็สามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 นอกจากนั้นยังผสมผสานรูปแบบกับเจดีย์ทรงอื่น เช่น เจดีย์ทรงปราสาทท้ายอดและเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาไว้ในเจดีย์กลุ่มนี้ด้วย ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างเจดีย์วัดพระแก้ว เมืองสุพรรณบุรีด้วย(ธนธร กิตติกานต์, 2549, 69)

ภาพที่ 16 : เจดีย์วัดไก่อเตี้ย สุพรรณบุรี
ที่มา : <http://centralsiam.blogspot.com>

ภาพลายเส้นที่ 2 : เจดีย์วัดไก่อเตี้ย สุพรรณบุรี
ที่มา : ธนธร กิตติกานต์, 2549.

/2013/05/blog-post.html

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม วัดสังฆพัต ออยุธยา

วัดสังฆพัต (ภาพที่ 17) ตั้งอยู่บริเวณส่วนกลางของเกาะเมืองในเขตป้อมพระราม ในพื้นที่ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่มีประวัติหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใดใครเป็นผู้สร้าง และในพงศาวดารก็มีได้กล่าวถึงเช่นเดียวกัน มีเจดีย์เพียงองค์เดียว เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ฐานล่างเป็นฐานเขียง และซ้อนด้วยฐานปัทม์ 3 ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นเรือนธาตุทรงแปดเหลี่ยม มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย เหนือขึ้นไปองค์เป็นส่วนรองรับเจดีย์ทรงระฆังที่ได้พังทลายไปแล้ว ที่ฐานมีห้องกรุอยู่ระหว่างฐานปัทม์ชั้นที่ 1 กับชั้นที่ 2 มีทางเข้าอยู่ทางตะวันออกเมื่อเปรียบเทียบกับเจดีย์รายทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของวัดพระราม (ภาพที่ 18) เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมคล้ายกัน คือ เป็นทรงแปดเหลี่ยมตั้งแต่ส่วนฐานจนถึงเรือนธาตุ เริ่มจากฐาน

เขียนสี่เหลี่ยมต่อด้วยชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ชั้น และเรือนธาตุที่มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปเหนือขึ้นไปเป็นชั้นหน้ากระดานแปดเหลี่ยมรองรับองค์ระฆัง ต่อยอดด้วยบัวกลุ่มและปลียอดโดยไม่มีบัลลังก์คั่น ต่างกันที่ช่องกรู คือ เจดีย์ที่วัดสังฆพัตมีช่องกรูแต่เจดีย์รายที่วัดพระรามไม่มี เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ปรากฏทั้งในเกาะเมืองและนอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา นอกจากเจดีย์ทั้งสององค์นี้

ภาพที่ 17 : เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม วัดสังฆพัต พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ธนธร กิตติกานต์, 2549.

ภาพที่ 18 : เจดีย์รายแปดเหลี่ยม วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ธนธร กิตติกานต์, 2549.

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ในคูหาที่ 3 ถ้ำเขาหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

นับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมนอกวราชธานีที่เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง มีองค์ประกอบร่วมสายวิวัฒนาการเดียวกันกับเจดีย์วัดไก่อติ๊ย เจดีย์วัดสังฆพัตและเจดีย์รายวัดพระราม ได้แก่ ส่วนล่างที่ประกอบด้วยฐานเขียนในผังสี่เหลี่ยม ถัดมาเป็นส่วนฐานเขียนที่อยู่ในผังแปดเหลี่ยมจำนวน 2 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นบัวคว่ำบัวหงายเรียบไม่ประดับลวดลายปูนปั้น ส่วนกลางประกอบด้วยส่วนรองรับเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมที่เป็นชั้นเขียนและฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ประดับลวดลายปูนปั้น เรือนธาตุอยู่ในผังแปดเหลี่ยม มีซุ้มจะระนำที่เป็นช่องเว้า 4 ด้าน เสาและซุ้มประดับลวดลายปูนปั้น

โดยรอบ โดยซุ้มที่ซ้อนกันมีลักษณะเป็นซุ้มหน้านางแบบสุโขทัย ส่วนบนที่ได้รับการบูรณะแล้วเป็นทรงระฆังในผังกลม ซึ่งประดับลวดลายปูนปั้น ถัดขึ้นไปเป็นบัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแล้ว และปลียอดตามลำดับ ซึ่งรูปแบบลวดลายตั้งแต่องค์ระฆังขึ้นไปจนถึงยอดมียอดแบบแผนไปจากสมัยอยุธยาตอนต้น เมื่อเทียบกับรูปแบบลวดลายปูนปั้นประดับชุดฐานบัวจนถึงส่วนที่รองรับองค์ระฆังที่เป็นลวดลายที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนต้น จากรูปแบบศิลปะโดยรวมดังกล่าว เจดีย์องค์นี้จึงจัดอยู่ในสมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 : เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เจดีย์หมายเลข 1 ในคูหาที่ 3 ถ้ำเขาหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2560.

เจดีย์แปดเหลี่ยมในสมัยอยุธยาหลังจากเจดีย์กลุ่มนี้ ได้มีการคลี่คลายรูปแบบไปอย่างมาก จากต้นแบบรัตนเจดีย์ ลำพูน คือ การยกเลิกการทำเรือนธาตุแปดเหลี่ยมที่เป็นซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปอย่างเจดีย์วัดสังฆปัต อโยธยา เปลี่ยนเป็นเรือนธาตุแปดเหลี่ยมที่มีการทำคูหาสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ภายในแทน ซึ่งได้รับความนิยมมากในกรุงศรีอยุธยา เช่น เจดีย์ประจำมณฑลบนฐานไพทีของปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ อโยธยา (สันติ เล็กสุขุม, 2540, 95) ดังที่กล่าวมาแล้ว และเจดีย์ประธานวัดใหญ่ชัยมงคล อโยธยา ซึ่งจากหลักฐานเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีทำให้เชื่อว่าสร้างในพุทธศตวรรษที่ 20 (สันติ เล็กสุขุม, เมืองโบราณ 31,2 : 90) ดังนั้น เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ที่มีเรือนธาตุเป็นทรงแปดเหลี่ยม มีซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น จึงมีความนิยมสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20

วิเคราะห์รูปแบบสมบูรณของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ

จากการศึกษาสายวิวัฒนาการที่มีรูปแบบสัมพันธ์กับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำในแต่ละช่วงสมัย รวมถึงความนิยมของเจดีย์ทรงนี้ในแต่ละพื้นที่ ลำดับวิวัฒนาการ ดังนี้

ต้นแบบของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม กำหนดอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 คือ กลุ่มเจดีย์ยุคแรก ๆ ที่เป็นต้นแบบให้แก่เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในสมัยหลัง อันได้แก่ กลุ่มเจดีย์ทรงระฆังที่มี

ฐานแปดเหลี่ยมในเมืองโบราณอุทุมพรซึ่งเหลือหลักฐานเพียงส่วนฐาน และรัตนเจดีย์ที่วัดกุฎีดง จังหวัดลำพูน นับเป็นต้นแบบที่สามารถตรวจสอบรูปแบบองค์ประกอบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมได้มากกว่า

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคเหนือ ศิลปะล้านนา ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นกลุ่มเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบมาจากรัตนเจดีย์ ซึ่งยังคงเป็นเจดีย์ทรงปราสาทของรัตนเจดีย์อย่างเห็นได้ชัด เจดีย์กลุ่มนี้จะพบในเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ เจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) และอนิมิสเจดีย์ที่วัดเจ็ดยอด เป็นต้น

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคกลางก่อนและร่วมสมัยการสถาปนากรุงศรี ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เช่น เจดีย์วัดไก่อเต๊ย สุพรรณบุรี เจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี เจดีย์รายทรงแปดเหลี่ยมเมือง สรรคบุรี ชัยนาท และในช่วงการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ได้แก่เจดีย์รายที่วัดพระราม และเจดีย์วัดสังฆปัต กลางบึงพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากสายวิวัฒนาการรูปแบบ และความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับอยุธยา เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคกลางช่วงก่อนและช่วงแรกของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา คงเป็นรูปแบบที่ใกล้เคียงที่สามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้ได้รูปแบบสมบูรณ์หรือใกล้เคียงกับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ คือ เจดีย์วัดไก่อเต๊ย สุพรรณบุรี เจดีย์วัดสังฆปัต กลางบึงพระราม และเจดีย์รายที่วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ภายในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี (ภาพที่ 20) ซึ่งล้วนเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 20 รูปแบบโดยรวมของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมกลุ่มที่เลือกมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ ส่วนประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์ได้ดังนี้

ส่วนฐาน ฐานฐานหน้ากระดานแปดหรือฐานเขียงแปดเหลี่ยม รองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ชั้นในผังแปดเหลี่ยม

ส่วนเรือนธาตุ ในผังแปดเหลี่ยม มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป

ส่วนบน ส่วนรองรับองค์เจดีย์ เจดีย์ทรงกลม ต่อด้วยทรงกรวยไม่มีบัลลังก์ทรงกรวย บัวทรงกลุ่ม ปล้องไฉนและปลี

เจดีย์รายวัดพระแก้ว สรรคบุรี ชัยนาท

เจดีย์วัดไก่อเต๊ย สุพรรณบุรี

เจดีย์วัดสังฆป่าด อยุธยา

เจดีย์รายวัดพระราม อยุธยา

เจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี

ภาพที่ 20 : กลุ่มเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในภาคกลางและตะวันตก ก่อนสถาปนาและระยะแรกการสถาปนาอยุธยาอายุในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในสายวิวัฒนาการก่อนและร่วมสมัยการสถาปนากรุงศรีอยุธยากับเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ ในกรุปรังค์ประธานวัดราชบูรณะอยุธยา ได้ข้อสันนิษฐานรูปแบบสมบูรณเจดีย์ทองคำองค์นี้ คงมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนฐานชั้นที่ 1 และ 2 เป็นส่วนฐานหน้ากระดาน เป็นที่น่าสังเกตแต่แรกว่า มีรูปแบบลวดลายต่างไปจากส่วน 3 ขึ้น ด้านบนที่สวมเดือยได้อย่างลงตัว แต่โดยรวมของทรงแปดเหลี่ยมทั้งรูปแบบและเทคนิคที่สอดคล้องกัน เป็นไปได้ว่าส่วนนี้อาจจะลดรูปแบบ ทำเลียนแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น แสดงให้เห็นเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เนื่องจากพบว่าเครื่องทองกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มสถาปัตยกรรมที่พบในกรุนี้ ส่วนใหญ่เป็นการจำลองหรือลดขนาดรูปแบบเพื่อการบรรจุกรุ เช่น เจดีย์ทรงปรังค์จำลอง เจดีย์ทรงระฆังที่บรรจุเจดีย์แก้วผลึก เป็นต้น

ถัดขึ้นมาเป็นชั้นที่ 3 ที่แสดงให้เห็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้น ซึ่งเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ ส่วนที่ขาดหายไปคือ ฐานหน้ากระดานหรือฐานเชิงและส่วนบัวคว่ำ ต่อขึ้นไปชั้นที่ 4 ฐานหน้ากระดานและชั้นที่ 5 คือส่วนเรือนธาตุทรงแปดเหลี่ยมมีซุ้มหน้านางอยู่ด้านบน เทียบรูปแบบได้กับเจดีย์ในสายวิวัฒนาการเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมก่อนการสถาปนาและระยะแรกของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา คือ เจดีย์วัดไ้ไ้เตี้ย สุพรรณบุรี (ภาพลายเส้นที่ 3) เจดีย์รายวัดพระแก้ว สวรรคบุรี เจดีย์รายวัดพระราม และเจดีย์วัดสังฆป่าด พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 21) เป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับเรือนธาตุทรงแปดเหลี่ยมแบบเดียวกัน อนึ่ง การสร้างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมจากทองคำประดับลวดลายดอกสี่กลีบและดอกสี่เหลี่ยมซ้อนกันสลับกันไปทั้ง 8 ช่อง แทนการสร้างรูปพระพุทธรูปประดิษฐานในจระเข้ขี้ผึ้ง ทั้งนี้คงมีเหตุผลบางประการ เช่น เทคนิคการสร้างเพื่อใช้เป็นบรรจุวัตถุอื่นภายใน จากการที่สามารถถอดแยกชิ้นได้ หรือเพียงสร้างจำลองเจดีย์ทรงนี้เพื่อเป็นสัญลักษณ์

แทนเจดีย์ในรูปแบบที่เป็นพระราชนิมิตส่วนพระองค์ ในการเลือกรูปแบบเจดีย์ในช่วงก่อนหรือระยะแรกของการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นแบบในการสร้าง ซึ่งมีรูปแบบลวดลายและเทคนิคการผลิตแบบเดียวกับเครื่องประดับ เครื่องราชูปโภค ที่บรรจุร่วมในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา

อย่างไรก็ตาม ส่วนเหนือเรือนธาตุแปดเหลี่ยม คงเป็นส่วนรองรับองค์เจดีย์ เจดีย์ทรงกลมต่อด้วยทรงกรวยไม่มีบัลลังก์ทรงกรวยของชุดบัวทรงกลุ่ม ปล้องไฉนและปลี ดังเช่น เจดีย์ วัดไก่เตี้ย สุพรรณบุรี เจดีย์รายวัดพระแก้ว เมืองสรรค์บุรี โดยเฉพาะลวดลายประดับเจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี (ภาพที่ 22) ยังคงรูปแบบลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น พุทธศตวรรษที่ 19 – 20 (ภาพที่ 23) และชวนให้นึกถึงรูปแบบซุ้มหน้านางปูนปั้นประดับกับซุ้มเรือนแก้วปูนปั้นประดับหลังคามุขด้านทิศใต้ ปรางค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี (ภาพที่ 24) สะท้อนรูปแบบศิลปกรรมต้นแบบที่อยู่ในช่วงก่อนหรือระยะแรกของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20

ภาพที่ 21 : เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม วัดสังขباط พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2560.

ภาพที่ 22 : เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เจดีย์หมายเลข 1 ในคูหาที่ 3 ถ้ำเขาหลวง
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2560.

ภาพที่ 23 : ชุ่มหน้านางประดับลวดลายปูนปั้น เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในถ้ำเขาลวง เพชรบุรี
ที่มา : พัลวิสิริ เปรมกุลนันท์, 2560.

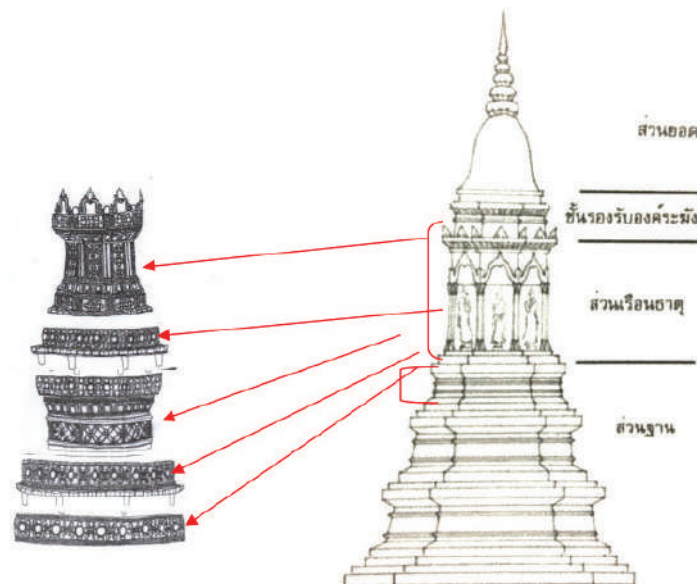

(1)

(2)

ภาพที่ 24 : เปรียบเทียบชุ่มหน้านางบนชั้นเรือนธาตุ เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ (1) กับชุ่มเรือนแก้วปูนปั้นประดับหลังคามุขด้านทิศใต้ ปรามังการณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี (2)
ที่มา : พัลวิสิริ เปรมกุลนันท์, 2560.

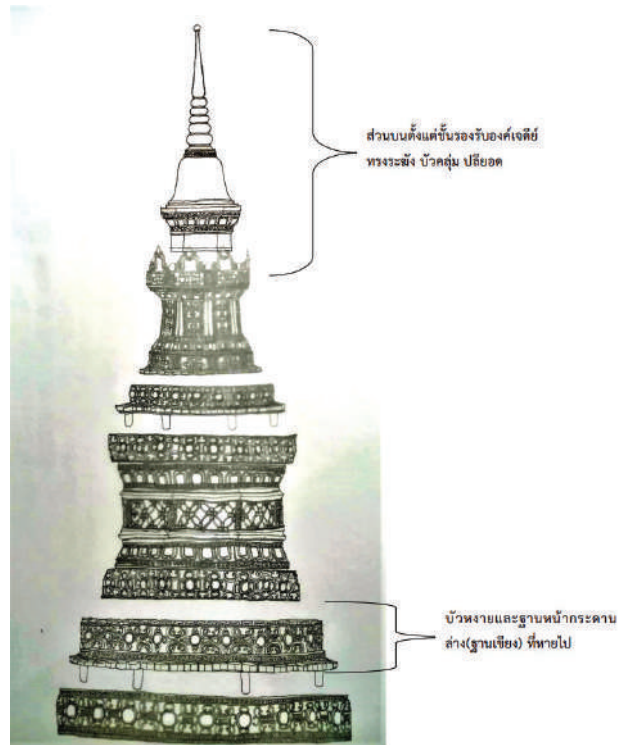

ภาพลายเส้นที่ 3 : เปรียบเทียบผังเจดีย์ระหว่างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ กับเจดีย์วัดไถ่เตี้ย สุพรรณบุรี

ดังนั้น องค์ประกอบที่หายไปของเจดีย์ทองคำองค์นี้ หากฐานหน้ากระดาน ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ไม่ใช่ฐานขององค์เจดีย์องค์นี้ ส่วนที่ขาดหายไป คือ ส่วนบัวคว่ำและหน้ากระดานของชุดฐานหน้ากระดานที่รองรับเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ กรอบซุ้มเหนือเรือนธาตุ ชั้นรองรับองค์ระฆัง และส่วนองค์ระฆัง (ภาพที่ 25, ภาพลายเส้นที่ 4) และจากการวิเคราะห์องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมจากสายวิวัฒนาการของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมตามสายวิวัฒนาการโดยมีรัตนเจดีย์ ลำพูน เป็นต้นแบบ และได้รับการผสมผสานรูปแบบทั้งศิลปะล้านนาที่เด่นชัดคือ ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ และศิลปะสุโขทัยในส่วนของซุ้มหน้านาง เป็นรูปแบบเฉพาะในช่วงก่อนและระยะแรกของอยุธยา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ก่อนการสถาปนาวัดราชบูรณะ พ.ศ.1967 ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานี้ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับทั้งอาณาจักรสุโขทัย ที่คงรับรูปแบบศิลปกรรมล้านนาผ่านมาทางศิลปะสุโขทัยด้วยแล้ว

ส่วนรองรับองค์ระฆัง และส่วนองค์ระฆังถึงยอด	
	เรือนธาตุ และซุ้มหน้านาง
	ฐานหน้ากระดาน(ฐานเขียง)
	ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ฐานหน้ากระดาน(ฐานเขียง)
	ส่วนบัวคว่ำและ ฐานหน้ากระดานที่ขาด หายไป
	ชุดฐานหน้ากระดาน(ฐาน เขียง)
	ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 2 ชั้น และฐานหน้ากระดาน (หากฐาน 2 ชั้นล่าง ไม่ใช่องค์ประกอบของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมนี้)

ภาพที่ 25 : ภาพลายเส้นสันนิษฐานส่วนที่หายไป คือ ส่วนองค์ระฆังจนถึงยอด ส่วนประกอบของบัวคว่ำและฐานหน้ากระดาน (ฐานเขียง) ของชุดฐาน และส่วนฐานล่างรองรับชุดบัวลูกแก้วอกไก่

ภาพลายเส้นที่ 4 : ภาพสันนิษฐานรูปแบบเดิมองค์ของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม กรุปรามังคละ
วัดราชบูรณะ อโยธยา

ที่มา : นายพศกร ศรีจันทร์ภาส , 2564.

แรงบันดาลใจของศิลปกรรมสอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ สวรรคบุรี(ชัยนาท) เมืองสุพรรณบุรี และเมืองเพชรบุรี และหัวเมืองฝ่ายเหนืออย่างสุโขทัย ที่เป็นเมืองในเครือข่ายการปกครองของอยุธยาตั้งแต่ก่อตั้งราชธานี คือ ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 และมีความสัมพันธ์อย่างมากในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ผู้สถาปนาวัดราชบูรณะ เมื่อ พ.ศ.1967 เป็นไปได้ว่าคงเป็นพระราชประสงค์หรือพระราชนิยมสร้างรูปแบบเจดีย์ทองคำจำลองรูปแบบเจดีย์ที่มีในสมัยแรกของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะความสัมพันธ์จากหลักฐานกฎหมายลักษณะลักพา พ.ศ.1898(จิตร ภูมิศักดิ์, 2547, 115 – 116) แห่งกรุงศรีอยุธยา (หลังการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 5 ปี) หัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองสุพรรณบุรี เพชรบุรี และสวรรคบุรี(ชัยนาท) โดยมีใจความว่า

“จึงนายสามขลาเสมียนพระสุภาวดีกราบทูล ด้วยข้าพเจ้า ไพร่หนีนาย แลมีผู้เอาไปจนถึงเขลียงสุโขทัย พุ่งย้าง บางยม สองแก้ว สระหลวง ขาวดงราวกำแพงเพชร เมืองท่านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนี้ แลมีผู้เอาทาสเอาไพร่ท่านมาขาย แลเจ้าทาสเจ้าไพร่แห่งพระนครศรีอยุธยาพบ แลมากล่าวพิภาษ

ว่าให้ผู้ใดไล่เอาเบี้ยแก่ผู้ขายนั้นคืน ข้าพระพุทธเจ้าขอเรียนพระราชประวัติบิตี จึงมีพระราชโองการพิพากษาว่า ขายกันในแต่ละพระนครศรีอยุธยาตั้งนั้นแลสืบบังคับให้ผู้ใดไล่เอาเบี้ยกับผู้ขายเสียยาก อย่าว่าข้าพเจ้า ไพร่หนีนาย และเขาลักไปขายถึงเจดีย์ พุ่งย่าง บางยม สระหลวง สองแก้ว ขาวดงราว กำแพงเพชร ศุภโขไทย ได้หล้าฟ้าเขียว ขาดจากมือเจ้าทาสเจ้าไพร่ไปไกล จะมาพิพากษฉัน เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสุพรรณบุรี สะพงคลองพลับ แพรกศรีราชา พระนครพรมนั้น บมิชอบเลย”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เมืองต่าง ๆ ที่นิยมสร้างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมต่างมีความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองตั้งแต่แรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งอาจเป็นพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) คงโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาไว้ในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยาแห่งนี้ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุในกรุแห่งนี้ด้วย

สรุปและอภิปรายผล

การสันนิษฐานรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ (จำลอง) หากสมมุติฐานเดิมองค์ จะมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนฐานหน้ากระดาน รองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้น เรือนธาตุ(ไม่มีการประดิษฐานพระพุทธรูป) มีชั่มหน้านางบนเรือนธาตุ ถัดขึ้นไปเป็นส่วนรองรับองค์เจดีย์ องค์เจดีย์ทรงกลม ส่วนทรงกรวยมีบัวทรงกลม ปล้องไฉน ปลียอด ตามลำดับ เป็นรูปแบบที่รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา คือ ลักษณะฐานสูง และรูปแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้น ส่วนเรือนธาตุและชั่มหน้านางจากรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทยอดในศิลปะสุโขทัย ซึ่งเกิดการคลี่ลายรูปแบบเป็นแบบอย่างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในช่วงเวลาก่อนและช่วงระยะแรกของการสถาปนาอยุธยา ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ต้นแบบใกล้เคียงในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ที่เป็นแรงบันดาลใจ คือ เจดีย์วัดไถ่เตี้ย สุพรรณบุรี เจดีย์รายวัดพระแก้ว สรรคบุรี ชัยนาท เจดีย์ในถ้ำเขาหลวง เพชรบุรี เจดีย์รายวัดพระราม และเจดีย์วัดสังฆปัต อโยธยา

ทั้งนี้ เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ(จำลอง) องค์นี้ คงเป็นสิ่งที่บรรจุอยู่ในกรุชั้นที่ 2 ซึ่งประกอบด้วยเครื่องประดับชั้นสูง เครื่องราชูปโภค และเจดีย์ทรงปรางค์(จำลอง) คงเป็นส่วนที่กษัตริย์หรือชนชั้นสูงในราชสำนักอยุธยาถวายบรรจุเป็นพุทธบูชา ผู้สร้างซึ่งอาจเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) คงมีพระราชประสงค์และพระราชนิยมในศิลปกรรมก่อนหรือระยะแรกการสถาปนากรุงศรีอยุธยานำมาบรรจุรวมในกรุแห่งนี้ สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์อยุธยา จึงกำหนดอายุเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมองค์นี้จากการศึกษาไว้ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ช่วงเวลาเดียวกับการสร้างวัดราชบูรณะใน พ.ศ.1967

ข้อเสนอแนะและแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การสันนิษฐานรูปแบบสมมุติฐานของเจดีย์ ช่วยให้ทราบต้นแบบและสามารถกำหนดอายุเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทองคำ เป็นแนวทางในการศึกษาสถาปัตยกรรมทองคำอื่น ๆ ที่พบร่วมกันกรู เช่น ปรางค์ทองคำ(จำลอง) และชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมขั้วต่าง ๆ เป็นต้น

ทั้งนี้การศึกษาเทคนิควิธีการผลิตชิ้นงานทองคำที่ไม่ใช่การสลักดูคล้าย และประกอบลายจากการตัดแผ่นทอง เส้นทองประกอบเป็นรูปแบบลวดลายต่าง ๆ นั้น ชวนให้นึกถึงทั้งงานช่างทองในศิลปะจีนและอิสลามที่นิยมใช้เทคนิคการตัดแผ่นทองและลวดลายเรขาคณิตในงานช่างทอง ซึ่งคงต้องศึกษาเทคนิคดังกล่าวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. เครื่องทองกรุงรัตนโกสินทร์ ศิลปะของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลปการพิมพ์, 2550.
- จิตร ภูมิศักดิ์. “อโยธยาศรีรามเทพนคร.” ใน สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2547.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, 2541.
- ธนธร กิตติกันต์. “เจดีย์วัดพระแก้ว สรรคบุรี จังหวัดชัยนาท.” หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- บุญเตือน ศรีวรพจน์ และประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. เครื่องทองรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2542.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม : กรมศิลปากร, 2558.
- “พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.” ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507.
- วรวิทย์ สันธูหส์. รูปแบบและลวดลายเครื่องประดับทองคำ จากกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ. การค้นคว้าอิสระ การศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2555.
- ศูนย์ศิลปกรรมโบราณในเอเชียอาคเนย์. เจดีย์หมายเลข 1 ในคูหาที่ 3 ถ้ำเขาหลวง อ.เมือง จ.เพชรบุรี. เข้าถึงได้จาก <http://scaasa.org/?p=3567>
- สมพร อยู่โพธิ์. “วัดใหญ่ชัยมงคล.” ใน พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนคร : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2511.

สันติ เล็กสุขุม. “เจดีย์แปดเหลี่ยมวัดสระคือเมืองเมืองเชียงใหม่.” ศิลปวัฒนธรรม 16, 4
(กุมภาพันธ์ 2538).

_____. “วัดขุนเมืองใจ.” เมืองโบราณ 31, 2 (เมษายน – มิถุนายน 2548).

_____. วิศวกรรมการของชั้นประดับลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์,
2544.

_____. ศิลปะภาคเหนือ หรือญไชย-ล้านนา. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธการพิมพ์, 2538.

_____. ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธการพิมพ์, 2540.

_____. ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธการพิมพ์,
2544.

